

KAHRAMANMARAŞ İLİ SOSYO-EKONOMİK ANALİZİ: VERGİ GÖSTERGELERİ BOYUTUYLA BİR İNCELEME

Geliş Tarihi : 05.08.2021
Kabul Tarihi : 23.10.2021
Makale Türü : Araştırma Makalesi

Arş. Gör. Sefa ÖZBEK¹

Özet

Bu çalışmada, güncel verilerden yararlanılarak Türkiye geneli ile karşılaştırmalar yapılarak Kahramanmaraş ili özelinde seçilmiş sosyo-ekonomik gelişme göstergeleri ele alınmaktadır. Söz konusu veriler, vergi göstergeleri ile incelenerek Kahramanmaraş'ın hem ekonomik hem de sosyokültürel konumu değerlendirilmektedir. Yapılan betimsel analiz sonucunda, Kahramanmaraş ilinin hem ekonomik hem de sosyal göstergeler bakımından potansiyelinin altında olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun çözüme kavuşturulması ve Kahramanmaraş'ın sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesinin artırılması için vergisel sistem uygulamalarının geliştirilmesi, sosyo-ekonomik gelişmeyi artıracak politikaların uygulanması, vergi bilincinin artırılmasına yönelik politikaların geliştirilmesinin önemli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyo-Ekonomik Gelişme, Ekonomik Büyüme, Vergi, Kahramanmaraş, Türkiye.

JEL Kodları: A13, O1, H71.

SOCIO-ECONOMIC ANALYSIS OF KAHRAMANMARAŞ PROVINCE: A REVIEW WITH THE SIZE OF TAX INDICATORS

Abstract

In this study, selected socioeconomic development indicators in Kahramanmaraş province are discussed by making comparisons with Turkey in general by using up-to-date data. The data in question are examined with tax indicators and both the economic and socio-cultural position of Kahramanmaraş is evaluated. As a result of the descriptive analysis, it is seen that Kahramanmaraş province is below its potential in terms of both economic and social indicators. It is concluded that it is important to develop tax system practices, implement policies that will increase socioeconomic development, and develop policies to increase tax awareness in order to resolve this situation and increase the socioeconomic development level of Kahramanmaraş.

Keywords: Socioeconomic Development, Economic Growth, Tax, Kahramanmaraş, Turkey.

JEL Codes: A13, O1, H71.

---

¹ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, sefaozbek@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-1043-2056

1. GİRİŞ

İllerin, bölgelerin ve ülkelerin milli gelirlerinde meydana gelen artışa ekonomik büyüme adı verilmektedir. Ülkelerin sadece milli gelirlerindeki artışlar ya da düşüşler ekonomik gelişme sürecinin hangi aşamasında olduklarına dair net bir bilgi vermemektedir. Ekonomik kalkınma için ekonomik büyümenin gerçekleşmesi tek başına yeterli olmamaktadır. Gelişme sürecinin gerçekleşmesi için ekonomik büyümenin yanısıra, yaşamın sosyal, çevresel, mekansal ve kültürel boyutları gibi diğer alanlarla dengelenmesi gerekmektedir (Üstünişik, 2007, s. 7). Özellikle son dönemlerde gelişmişlik analizleri ekonomik verilerle, sosyo-kültürel verilerin bir arada kullanılmasıyla yapılmaktadır. Yapılan çalışmalarda bu durumu en geniş biçimde karşılayan kavram “sosyo-ekonomik gelişme” kavramı olmuştur. Söz konusu kavram, ekonomik büyümenin yanında, insani ve yapısal gelişmeyi de içerisine alan ölçülebilir tüm sosyal değişkenleri içermektedir (Dinçer vd., 2003, s. 7). Sosyo-ekonomik gelişme; gelir dağılımı, bireylerin eğitim düzeyi, sunulan sağlık hizmetleri gibi kapsadığı etmenler sebebiyle çok boyutlu bir göstergedir (Ağır ve Özbek, 2021, s. 97). Dolayısıyla ekonomik büyüme kavramının çok daha ötesinde unsurları kapsamaktadır. Ekonomik büyüme, mal ve hizmet üretimindeki artış iken; ekonomik gelişme bunların yanısıra daha yüksek bir toplumsal refah düzeyine ulaşılması anlamına gelmektedir (Cural ve Çevik, 2015, s. 130).

Ekonomik büyüme ve gelişme ile vergiler arasında iki yönlü nedensellik ilişkisi hem ampirik çalışmalarda hem de birçok ülke örneğinde görülmektedir. Bir ülkede vergiler, ülkelerin vergisel teşvik mekanizmasına, gelişmişlik düzeyine ve daha birçok faktöre bağlı olarak ekonomik büyüme ve gelişmeyi dolayısıyla sosyo-ekonomik gelişmeyi pozitif yönde etkileyebilmektedir (Şen ve Sağbaşı, 2016, s. 404). Vergi politikaları, hem iktisat hem de maliye politikalarının araçları içerisinde yer almaktadır. Vergi politikaları gelir elde etme amacının yanısıra, sosyo-ekonomik gelişmişliği de destekleyici fonksiyonları da bulunmaktadır. Bu fonksiyonların başında adaletli gelir dağılımını sağlamak gelmektedir. Bunun dışında kaynakların etkin ve verimli kullanılması gibi teşvik edici yönleri de bulunmaktadır. Sosyo-ekonomik gelişmişlikle vergi arasında bulunan ilişkiler ile birlikte, vergi sisteminin düzenlenmesinin önemi çok daha fazla anlaşılmıştır. Uluslararası platformda bölgesel nitelik taşıyan dünya ülkeleri ele alındığında vergi politikaları açısından güçlü olan ülkelerin, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin de üst sıralarda olduğu görülmektedir. Vergi gelirleri ile sosyo-ekonomik gelişmişlik arasında ortaya çıkan ilişkinin güçlü yapısı, vergisel sistem uygulamalarının sosyo-ekonomik gelişme açısından vergi politikalarının önemli birer araç olduklarını ortaya koymaktadır (Erdoğan ve Sağbaşı, 2016, s. 62-63; Yavuz ve Çiçek, 2009).

Çalışmayı izleyen bölümde öncelikle sosyo-ekonomik gelişme kavramından bahsedilerek söz konusu gelişmenin sağlanması için ulusal ve uluslararası ölçme metodları ve kullanılan değişkenler açıklanmıştır. Takip eden bölümde ise sosyo-ekonomik gelişme ile vergi gelirleri arasında iki taraflı nedenselliğin varlığı üzerinde fikir birliğinin olması sebebiyle, Kahramanmaraş özelinde seçilmiş güncel sosyo-ekonomik göstergeler ve vergi göstergeleri verilerek Türkiye geneli ile karşılaştırmalı olarak betimsel bir analiz yapılarak araştırılmıştır. Son olarak, genel bir değerlendirme yapılarak çalışma sonlandırılmıştır.

2. SOSYOEKONOMİK GELİŞME

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde meydana gelen gelişmeler, kalkınma sürecinde ekonomik büyümenin tek başına yeterli olmadığını ortaya koymuştur. Ekonomik büyüme ile birlikte yaşamın çevresel, sosyal, kültürel ve mekansal boyutları gibi diğer alanlarının da bir arada ele alınmasının gerekliliği anlaşılmıştır. 1970’li yılların başından itibaren gelişmeyi daha geniş biçimde ele alan yeni yaklaşımlar ortaya atılmıştır. Bu yeni yaklaşımlarla birlikte ekonomik büyüme kavramı yanında; işsizlik, yoksulluk, gelir dağılımı adaletsizliği gibi veriler

de kalkınma ve gelişme tanımlarının içerisinde değerlendirilmeye başlanmıştır (Türkmen ve Özbek, s. 2021). Günümüzde ekonomik gelişme, sosyal ve ekonomik göstergelerin harmanlanmasıyla tanımlanan bir olgu haline gelmiştir. Böylece ekonomik gelişme; ülkenin siyasal, kültürel, sosyal ve ekonomik yapılarındaki ilerlemeyi kapsamaktadır (Dinçer vd., 2003). Sosyo-ekonomik gelişme ise sosyal ve ekonomik bakımdan gelişimi ifade etmekte, ekonomideki nicel gelişimin yanı sıra nitel gelişimi de göz önüne almaktadır. Başka bir ifade ile sayısal ve yapısal değişimi bir arada içermektedir (Altıparmak ve Özdemir, 2005). Bu gelişme, aynı ülke içerisinde farklı bölgeler de farklı aşamalar da olabilmektedir. Sosyo-ekonomik etmenlere ek olarak kültürel ve coğrafi etmenler de gelişmişlik düzeylerinin bölgeler ve iller arasında farklılık göstermesine neden olabilmektedir (Dinler, 2008). Bu durum bir ülke içerisinde az gelişmiş ve gelişmiş bölge tanımlarını ortaya çıkarmaktadır. Az gelişmiş bölge ile çeşitli sosyal ve ekonomik etmenler açısından, ülkenin diğer bölgeleriyle kıyaslandığında iktisadi bakımdan geri olan bölgeler ifade edilmektedir (Kulaksız, 2008). Bu bölgelerde gelir artış hızı ve gelir düzeyi ülke ortalamasının altındadır. Eğitim ve sağlık gibi temel sosyal hizmetlerde eksiklikler olmasının yanında sosyal ve kültürel hizmetlerin de yetersiz olduğu bölgeler az gelişmiş bölge kategorisinde yer almaktadır (Gündüz, 2006). Birçok üçüncü dünya toplumunun ana karakteristiği olan yoksulluk ve ekonomik durgunluğu betimlemek için az gelişmişlik sıkça tercih edilen bir terimdir (Sarı, 2011). Az gelişmiş bölgelerin ana karakteristiği ekonomik, demografik ve toplumsal açıdan problemlidir. Bu bölgeler yüksek doğum ve yüksek ölüm hızına sahip olmalarıyla öne çıkmaktadır. 15 yaş altı nüfus oldukça yüksek olan bu bölgelerde, çocuk ölümleri yüksek oranda seyretmektedir. Eğitim ve sağlık hizmetlerinin eksik, işsizlik oranının yüksek, okuryazarlık oranının ise düşük olması az gelişmiş bölgelerin diğer başlıca özelliklerindedir. Diğer yandan bu bölgelerde kentleşme oranı gelişmiş bölgelere kıyasla düşük ve kırsal alanlar kalabalıktır, ilaveten iletişim eksikliği bulunmaktadır (Tümertekin ve Özgüç, 2007). Kentleşmenin yoğun olduğu yerlerde ise yeterli teknolojik altyapı yetersizliği nedeniyle artan fosil yakıt kullanımları çevre kalitesinde çok fazla bozulmalara sebep olmaktadır (Naimoğlu, 2021, s. 61). Sosyo-ekonomik gelişmişliği belirleyen niteliklere yeterli ölçüde sahip olan bölgeler ise “gelişmiş bölge” olarak tanımlanmaktadır.

Bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarından doğan sorunları gidermek adına sosyo-ekonomik gelişmişliğin ölçülmesi için sosyal ve ekonomik politikaların önemi giderek artmaktadır (Naimoğlu ve Akal, 2021). İlgili politikaların uygulanabilir olması için öncelikle sorunlu alanların gelişmişlik düzeylerinin doğru bir şekilde tespit edilmesi gerekmektedir. Fakat bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarının ölçülmesinde kullanılan evrensel bir gösterge bulunmamaktadır. Dolayısıyla sosyo-ekonomik gelişmişliğin hangi şekilde ölçüleceği konusu sıklıkla tartışılmaktadır (Akşahin, 2008). Örneğin: Avrupa Birliği (AB), üye ülkelerin bölgelerini kişi başı GSYİH ve işsizlik oranlarına göre değerlendirerek sıralamaktadır (Rodríguez, 2004). AB'nin bu kriteri 1970'lere kadar sıklıkla kullanılmakta iken, bu dönemden sonra bu göstergelerin sosyo-ekonomik gelişimin ölçülmesinde yeterli olmadığını savunan görüşler ortaya atılmıştır. Söz konusu değişkenlerin özellikle gelir dağılımında adaletin sağlanıp sağlanmadığı hakkında çok az bilgi içermesi, bu değişkenlerin tek başına gelişmeyi ölçmedeki yetersizliğini ortaya koymaktadır. 1970'li yıllardan sonra gelişmişlik seviyesini ölçmek için sosyo-ekonomik değişkenlerin çeşitliliğine verilen önem artmış ve yeni kıstaslar geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu anlamda İnsani Gelişmişlik Endeksi (HDI), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından hesaplanan endeks ilk önemli adım olarak görülmektedir. Söz konusu endeks, yetişkin okuryazarlığı ile birleşik okullaşma oranı, doğumda yaşam beklentisi ve satın alma gücüne göre kişi başına düşen GSYİH olmak üzere temel üç gösterge ile hesaplanmaktadır (UNDP, 2001). Gelişme düzeylerinin kıyaslanmasında, 1990 yılından bu yana standart bir hesaplama haline gelen HDI günümüz koşullarında kavramsal açıdan zayıf olması gerekçe gösterilerek sıklıkla tartışılmaktadır (Yıldız vd., 2010).

Son yıllarda ekonomik büyüme, eğitim, kültür, erişilebilirlik, sağlık, ticari kapasite, iletişim gibi birçok değişkenin kullanıldığı sosyo-ekonomik gelişmişlik endekslerinin oluşturulduğu Temel Bileşenler Analizi (TBA), gelişmişlik ölçümlerinde sıklıkla tercih edilmeye başlanmıştır (Temiz, 2011). TBA ile belirlenen çok sayıda değişkenin ele alınması ile oluşturulan çok boyutlu Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE) çok boyutlu bir yapıya sahip olması ve sosyal yapıyı daha geniş biçimde yansıtması nedeniyle gelişme seviyesini daha anlamlı biçimde ifade etmektedir. Söz konusu endeks niceliksel büyüme anlayışı yerine niteliksel bir sosyo-ekonomik gelişme anlayışını benimsemektedir. Ülke ekonomilerinde vergi gelirleri ile ekonomik büyüme ve kalkınma ilişkisi sıklıkla araştırılmaktadır. Söz konusu değişkenler arasında karşılıklı nedensellik ilişkisinin olduğu hem ampirik çalışmalarda hem de birçok ülke ekonomisinde yaşananlar ile tespit edilmektedir (Erdoğan ve Sağbaş, 2016, s. 63). Vergi bilincinin oluşması ile artan vergi gelirleri ülkelerin gelişmişlik düzeyine, vergisel teşvik mekanizmasına ve daha bir dizi unsura bağlı olarak sosyo-ekonomik gelişmeyi pozitif yönde desteklemektedir (Şen ve Sağbaş, 2016, s. 404).

Sosyo-ekonomik gelişme üzerine Türkiye’de yapılan çalışmalar incelendiğinde, planlı dönem öncesi bölgesel planlama bir kamu kalkınma aracı olarak kabul edilmiş ve fiziksel planlamanın bir parçası olarak nitelendirilmiştir. 1960’lı yıllar sonrası planlı dönemde ise bölgesel planlamanın sadece fiziksel değil ayrıca sosyal ve ekonomik boyutları da içeren bütüncül bir yaklaşım çerçevesinde ele alındığı görülmektedir. Bölgeler arası gelişme farklılıklarının giderilmesi, planlı dönemin öncelikli konularından biri haline gelmiştir (Özaslan vd., 2006). Türkiye’de ilçeler, iller ve bölgeler bazında birçok çalışma yapılmıştır (DPT, 2000; Koç, 2001; Dinçer vd., 2003; Dinçer ve Özaslan, 2004; Geler, 2005; Yıldız vd., 2010; Yıllancı, 2010). Arı ve Hüyüktepe (2019) temel bileşenler analizi, bulanık kümeleme analizi, çok boyutlu ölçekleme analizi metodlarını kullanarak Türkiye’de sosyo-ekonomik gelişmişlik araştırması yapmıştır. Çalışmada Kalkınma Bakanlığı tarafından 2013 yılında yayınlanan SEGE-2011 çalışmasında kullanılan 61 gösterge kullanılmıştır. Araştırmada temel bileşenler analizi, bulanık kümeleme analizi ve çok boyutlu ölçekleme analizlerinden elde edilen bulguların birbirleriyle benzer olduğu görülmektedir. Öyle ki temel bileşenler analizine göre Türkiye’de il sıralamasında İstanbul birinci sırada, Hakkâri ili ise son sırada yer almaktadır. Benzer sonuç çok boyutlu ölçekleme analizinde de elde edilmiştir. Alpaykut (2017) çalışmasında Türkiye’de iller açısından yaşam kalitesi araştırılarak Türkiye geneli sıralama elde edilmeye çalışılmaktadır. Analize dahil edilen değişkenlerin ağırlıklandırılmasında temel bileşenler analizinden yararlanılmıştır. İllerin sıralamasında TOPSIS kullanılmış ve veri seti TÜİK’ten elde edilmiştir. Çalışmada 2017 yılında TÜİK tarafından yayınlanmaya başlayan İllerde Yaşam Endeksi göstergesi kullanılmıştır. Analiz bulguları Mardin, Şanlıurfa ve Siirt’in yaşam koşullarının düşük; İstanbul, Ankara ve İzmir’in ise Türkiye’de en iyi yaşam koşullarına sahip iller olduğunu göstermektedir. Erdoğan ve Sağbaş (2016)’da Afyonkarahisar ilinde vergi ile sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesi arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Sosyal ve ekonomik değişkenlerden oluşan 33 göstergenin kullanıldığı çalışmada TOPSIS modeli kullanılmıştır. Vergi gelirleri ile sosyo-ekonomik gelişmişlik ilişkisi sıralı korelasyon katsayısı yöntemi ile araştırılmıştır. Araştırma bulguları sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi ile vergi gelirleri arasında güçlü ve pozitif bir ilişkinin varlığını ortaya koymuştur. Biniş (2020)’de Balıkesir ilinin sosyo-ekonomik göstergelerini kullanarak vergi bileşenlerinin yapısını araştırmıştır. Betimsel analiz yapıldığı çalışmada, Balıkesir’in konum olarak sanayi merkezlerine yakınlığının ekonomik büyüme açısından önemli bir potansiyeli barındırdığını ortaya koymuştur. Söz konusu potansiyelin değerlendirilmesi halinde Balıkesir’de hem sosyo-ekonomik gelişmenin artacağı hem de vergi gelirlerinde artışın meydana geleceği sonucuna ulaşılmıştır. Arslan (2020)’de Bartın iline yönelik olarak sosyo-ekonomik göstergeler çerçevesinde vergi profili araştırılmıştır. Çalışmada seçilmiş sosyal ve ekonomik

değişkenlerden yararlanılmıştır. Araştırma bulguları Bartın'ın sosyo-ekonomik gelişmişlik ve genel bütçe vergi gelirlerinin tahsil edilmesi açısından Türkiye'de ilk 50 il arasında yer aldığı görülmüştür. Diğer yandan Bartın'ın 2010-2020 döneminde merkezi bütçe gelir-gider göstergesinin negatif yönde seyrettiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla Bartın ilinin kendi gelirleri ile giderlerini karşılayamayan iller kategorisinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Sosyo-ekonomik göstergeler açısından Türkiye'de iller bazında gelişmişliği araştıran Kılıç vd. (2011), yöntem olarak kümeleme ve çok boyutlu ölçekleme analizinden yararlanmıştır. Çalışmada DPT'nin "illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin belirlenmesi" adlı eserinde yer alan verilerden faydalanılmıştır. Bulgular çok boyutlu ölçekleme analizi ile kümeleme analizi sonuçlarının birbiriyle uyumlu olduğunu göstermiştir. Son dönemlerde sürdürülebilir gelişme yaklaşımının öne çıkması, mekansal birimler bazında SEGE çalışmalarının da önemini daha çok artırmıştır (Dinçer ve Özasan, 2004). Bölgeler arası gelişmişlik farklarının sebeplerinin daha net bir şekilde ortaya konması için sosyokültürel ve ekonomik değişkenlerin belirlenmesi, bu değişkenler yardımıyla bölgelerin gelişmişlik seviyelerinin daha geniş biçimde ölçülebilir hale gelmesi ve bölgeler arasında analitik bir karşılaştırma imkânı sağlanması bu çalışmaları daha da önemli hale getirmektedir (Özaslan vd., 2006). Kalkınma planlarında belirtilen temel amaç ve hedefler doğrultusunda Kalkınma Bakanlığı tarafından; ilçelerin, illerin ve bölgelerin gelişmişlik seviyelerini en iyi biçimde yansıtabilecek çok sayıda değişken yardımıyla araştırmalar yapılmaktadır. İlçelerin, illerin ve bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyelerindeki farklılıkların ortaya konulması amacını taşıyan bu araştırmalar: sosyo-ekonomik gelişme eğilimlerinin karşılaştırmalı şekilde izlenmesine, mekansal farklılaşmanın ölçülmesine ve böylece bölge ve il ölçeklerinde planlama çalışmalarının yapılmasına katkı sağlamaktadır (SEGE, 2011). Türkiye'de SEGE çalışmaları incelendiğinde 1996, 2003, 2004, 2011 ve 2017 yıllarında yapılan dört temel çalışmaya rastlanmaktadır. Bu çalışmalarda illerin ve bölgelerin, TBA ile belirlenen değişkenlerle sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksleri elde edilerek Türkiye içindeki gelişmişlik sıralamaları belirlenmektedir (Sakarya ve İbişoğlu, 2015, s. 219). Sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyelerinin iller ve bölgeler kapsamında ölçülmesinde SEGE-2011'de sekiz alt başlık altında 61 gösterge incelenmiş ve bu göstergelerin tamamı il bazında değerlendirilmiştir. Çalışmanın da ana motivasyonunu oluşturan bu araştırma raporlarında yer alan gösterge grupları; demografik, eğitim, mali, yaşam kalitesi, erişilebilirlik, rekabetçi-yenilikçi kapasite ve sağlık göstergeleri biçiminde oluşturulmuştur (SEGE, 2017). Söz konusu 8 gösterge kapsamında toplam 52 değişken kullanılarak sosyo-ekonomik gelişme analizi gerçekleştirilmiştir. Türkiye için yapılan sosyo-ekonomik gelişmişlik analizi ile iller ve bölgeler arasındaki farklılıklar ortaya konmaktadır. Söz konusu analiz ile ilgili bulgular ve Kahramanmaraş özelinde güncel bazı bilgiler bir sonraki bölümde aktarılacaktır.

3. SOSYOEKONOMİK GÖSTERGELER VE VERGİLER KAPSAMINDA KAHRAMANMARAŞ

Bir ülkenin sosyo-ekonomik gelişmişliği ile vergi gelirleri arasında karşılıklı nedensellik ilişkisinin olduğu daha önceki bölümlerde ifade edilmiştir. Bu bölümde öncelikle Kahramanmaraş için sosyo-ekonomik gelişme ile ilgili değişkenlere yer verilerek genel olarak Kahramanmaraş'ın sosyo-ekonomik görünümü ortaya konulacaktır. Sonrasında ise vergi boyutu kapsamında, ilgili değişkenler (beyan edilen gelir vergisi matrahı ve tahakkuk eden gelir vergisi tutarları, genel bütçe vergi gelirleri, vergi dairesi başkanlıkları, vergi daireleri, gelir müdürlükleri ve daimî takdir komisyonları sayıları, aktif mükellef sayıları gibi) incelenerek Kahramanmaraş ilinin bölgede ve Türkiye'deki konumu hakkında değerlendirmeler yapılacaktır.

3.1. Kahramanmaraş İli Sosyo-Ekonomik Göstergeleri

Çalışmanın bu kısmında, ulusal ve uluslararası kabul gören kurum ve kuruluşlar tarafından, sosyo-ekonomik gelişmeyi açıklayan değişkenler hakkında bilgiler verilmekte, Kahramanmaraş'ın Türkiye'de ve bölgedeki konumu ortaya konulmaktadır.

Tablo 1 ve Tablo 2'de sırasıyla Türkiye'nin ve Kahramanmaraş'ın iktisadi faaliyet kollarına göre GSYİH bilgileri yer almaktadır.

Tablo 1. Türkiye'nin yıllar itibarıyla iktisadi faaliyet kollarına göre GSYİH (2012-2019, bin TL)

Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Sektör Toplamları	Vergi-Sübvansiyon	GSYİH
2012	121.692.893	420.266.164	843.453.712	1.385.412.768	184.259.347	1.569.672.115
2013	121.709.079	501.220.607	962.395.396	1.585.325.082	224.388.005	1.809.713.087
2014	134.724.745	576.440.635	1.097.024.575	1.808.189.95	236.275.921	2.044.465.876
2015	161.447.917	652.582.965	1.246.695.908	2.060.726.790	277.920.704	2.338.647.494
2016	161.304.618	735.168.540	1.402.423.306	2.298.896.464	309.629.285	2.608.525.749
2017	189.193.521	908.455.932	1.659.105.796	2.756.755.249	353.894.906	3.110.650.155
2018	216.666.387	1.097.683.431	2.020.863.410	3.335.213.229	389.174.707	3.724.387.936
2019	277.494.885	1.731.150.617	1.883.298.002	3.891.943.504	428.247.723	4.320.191.227

Kaynak: www.tuik.gov.tr, 24.02.2021.

Tablo 2. Kahramanmaraş'ın yıllar itibarıyla iktisadi faaliyet kollarına göre GSYİH (2012-2019, bin TL)

Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Sektör Toplamları	Vergi-Sübvansiyon	GSYİH
2012	1.619.020	4.714.294	5.289.100	11.622.422	1.545.777	13.168.199
2013	1.876.018	5.499.480	5.933.094	13.308.590	1.883.707	15.192.300
2014	1.855.010	6.415.068	6.821.016	15.091.098	1.971.952	17.063.050
2015	2.480.847	7.095.811	7.673.375	17.250.032	2.326.432	19.576.465
2016	2.038.999	8.091.930	8.905.156	19.036.086	2.563.895	21.599.981
2017	2.498.215	9.950.340	10.293.799	22.742.354	2.919.520	25.661.875
2018	2.779.195	12.408.166	12.413.639	27.601.000	3.220.667	30.821.667
2019	3.750.281	15.138.806	16.428.489	35.317.576	3.886.149	39.203.725

Kaynak: www.tuik.gov.tr, 24.02.2021.

Tablo 1 ve Tablo 2 değerlendirildiğinde, TL bazında tarım, sanayi ve hizmetler sektörünün payının arttığı görülmektedir. Bu artış vergi-sübvansiyonda da görülmekte ve GSYH'nin de artmasına yol açmaktadır. Bir ülkenin, bölgenin ya da ilin sosyo-ekonomik açıdan gelişmesi için, GSYH'nin artması tek başına yetmemektedir. Ekonomik büyüme ile daha çok niceliksel artışlar ifade edilirken, ekonomik kalkınmayla niceliksel artışların yanında niteliksel artışlarda önem kazanmaktadır. Kurumsal yapı, kültürel yapı, organizasyonlar gibi etmenlerdeki değişiklikler, ekonomik kalkınma sürecinde öne çıkmaktadır. Dolayısıyla sosyo-ekonomik kalkınma, ekonomik büyümenin incelenmesine ek olarak, kurumsal ve kültürel etmenlerin büyüme üzerindeki etkilerini de incelemektedir (Ülgener, 1991, s. 409-411).

1950'li yıllardan günümüze kadar birçok ülke zaman zaman yüksek ekonomik büyüme gerçekleştirmiştir. Ancak ilgili ülke vatandaşlarının yaşam standartlarında yeterince iyileşmelerin olmadığı görülmüştür. Diğer bir deyişle, ekonomik olarak büyüyen bazı ülkeler kalkınma konusunda geride kalmıştır. Dolayısıyla, ekonomik büyümenin gerçekleşmesini kalkınmışlıkla eş anlamda kullanmanın doğru olmadığı anlaşılmıştır. Ekonomik kalkınma sürecinin başarılı bir şekilde gerçekleşmesi için; endüstriyellemenin artışı, tarımın rolünün azalması, geniş portföylü ticaret modelleri, insan sermayesinin ve bilginin üretim sürecine artan

bir şekilde uygulanması, esaslı kurumsal değişiklikler gibi yapısal değişikliklerinin yapılması gerekmektedir.

Tablo 2 incelendiğinde, Kahramanmaraş'ın TL bazında tarım, sanayi ve hizmet sektörünün paylarının arttığı görülmektedir. Ancak tarım sektörünün payının, diğer iki sektöre kıyasla daha az olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca diğer sektörlerde yıllar itibarıyla TL bazında yüksek artışlar görülmesine rağmen tarım sektörünün artış hızının düşük olduğu görülmektedir (Türkmen, 2019).

Tablo 3'te demografik göstergelerden Kahramanmaraş ve Türkiye'ye ait nüfus bilgileri gösterilmektedir.

Tablo 3. Yıllar itibarıyla Kahramanmaraş ve Türkiye'ye ait nüfus bilgileri

Nüfus	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Türkiye	75.627.384	76.667.864	77.695.904	78.741.053	79.814.871	80.810.525	82.003.882	83.154.997
Türkiye Nüfus Artış Hızı	%12.1	%13.7	%13.4	%13.4	%13.6	%12.4	%14.8	%13.9
K.Maraş	1.063.174	1.075.076	1.089.038	1.096.610	1.112.634	1.127.623	1.144.851	1.154.102
K.Maraş Nüfus Artış Hızı	%8.5	%11.2	%13	%8.2	%14.6	%13.4	%15.3	8.0
Merkez Nüfus	558.664	574.571	589.423	603.020	616.301	632.487	641.317	654 521

Kaynak: www.tuik.gov.tr, 25.02.2021.

Tablo 3'te 2012 ile 2019 yılları arasında Kahramanmaraş geneli ile Kahramanmaraş merkez ve Türkiye için nüfus verileri gösterilmektedir. Tablo 3'te görüldüğü üzere 2019 adrese dayalı nüfus kayıt sisteminde Kahramanmaraş ilinin nüfusu 1.144.851'dir. Kahramanmaraş nüfus büyüklüğü açısından 18. büyük il konumundadır. Türkiye nüfusunun yaklaşık %1.4'ünü oluşturan Kahramanmaraş'ın nüfus artış hızı 2012 ile 2015 yılları arasında Türkiye nüfus artış hızının altında seyretmekteyken, 2016-2018 yıllarında ise Türkiye nüfus artış hızının üzerine çıkmıştır (Uğur, 2019, s. 1). 2019 yılında ise %8'lik oranla yine Türkiye ortalamasının altında bir nüfus artış hızı gerçekleşmiştir.

Bir diğer demografik gösterge olan, yaş grubuna göre nüfus dağılımı bilgileri Tablo 4’te verilmektedir.

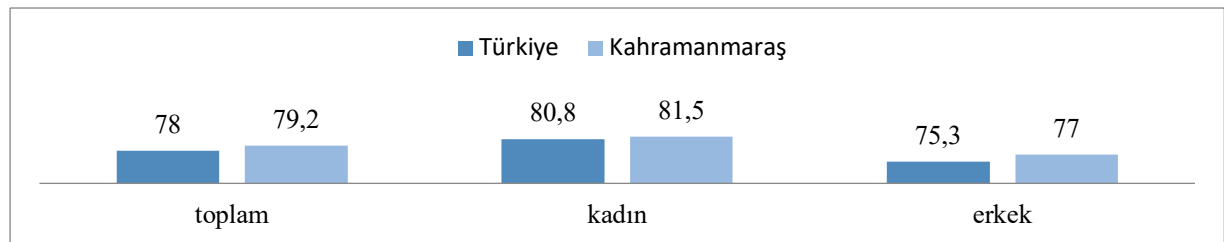
Tablo 4. Kahramanmaraş ve Türkiye’nin yaş grubuna göre nüfus dağılımı (2018) (%)

Yaş Aralığı	Türkiye (%)	Kahramanmaraş (%)
	100	100
0-4	7.9	9.3
5-9	7.8	9.6
10-14	7.7	9.7
15-19	7.8	9.2
20-24	8.0	7.4
25-29	7.7	7.0
30-34	7.7	7.4
35-39	8.0	7.7
40-44	7.1	6.6
45-49	6.5	5.9
50-54	5.7	4.8
55-59	5.1	4.2
60-64	4.2	3.5
65-69	3.2	2.7
70-74	2.2	2.0
75-79	1.5	1.5
80-84	1.0	0.8
85-89	0.6	0.5
90+	0.3	0.2

Kaynak: www.tuik.gov.tr, 25.02.2021.

Tablo 4 incelendiğinde Kahramanmaraş’ın genç nüfusunun yüksek oranda olduğu dikkat çekmektedir. 25 yaş altı nüfusun 2018 yılında Kahramanmaraş’ta nüfusunun yaklaşık %45.2’sini oluşturduğu görülmektedir. Bu oran Türkiye için %39.2 olan Türkiye oranının üzerindedir. Diğer taraftan Kahramanmaraş’ta 10-14 yaş grubunun %9.7’lik oranla en yoğun grup olduğu görülmektedir. Ortanca yaş bilgileri ise demografik göstergeler içerisinde yaşlılığı gösteren önemli bir veridir. Ortanca yaşın yüksek olması söz konusu bölgenin yaşlandığını, tersi durum ise genç nüfusun varlığına işaret etmektedir. Bu bağlamda Kahramanmaraş’ta ortanca yaşın 28.5 olduğu ve Türkiye ortalamasından yaklaşık 4 yaş daha genç bir nüfusa sahip olduğu elde edilmektedir.

Sosyo-ekonomik gelişmişliğin ölçülmesinde üç değişken: doğuştan beklenen yaşam süresi, kaba doğum hızı, bebek ölüm hızı göstergeleridir. Söz konusu göstergeler sırasıyla Şekil 1, Şekil 2 ve Şekil 3’te gösterilmektedir.

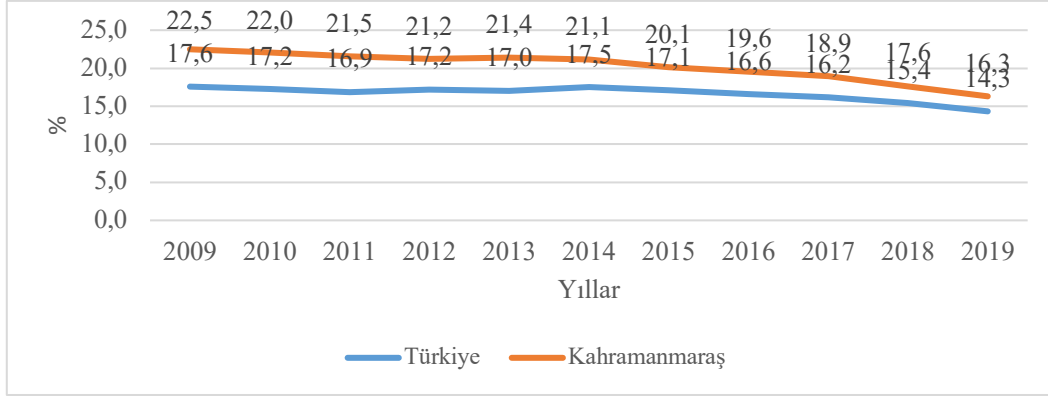

Şekil 1. Kahramanmaraş ve Türkiye’de doğuştan beklenen yaşam süresi (2015-2017)

Kaynak: www.tuik.gov.tr, 26.02.2021.

Şekil 1’de Kahramanmaraş ve Türkiye’de doğuştan beklenen yaşam süresi gösterilmiştir. Buna göre Kahramanmaraş’ta doğuştan beklenen yaşam süresi hem erkek (77 yıl) hem kadın (81.5 yıl) hem de toplamda (79.2 yıl) Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmektedir.

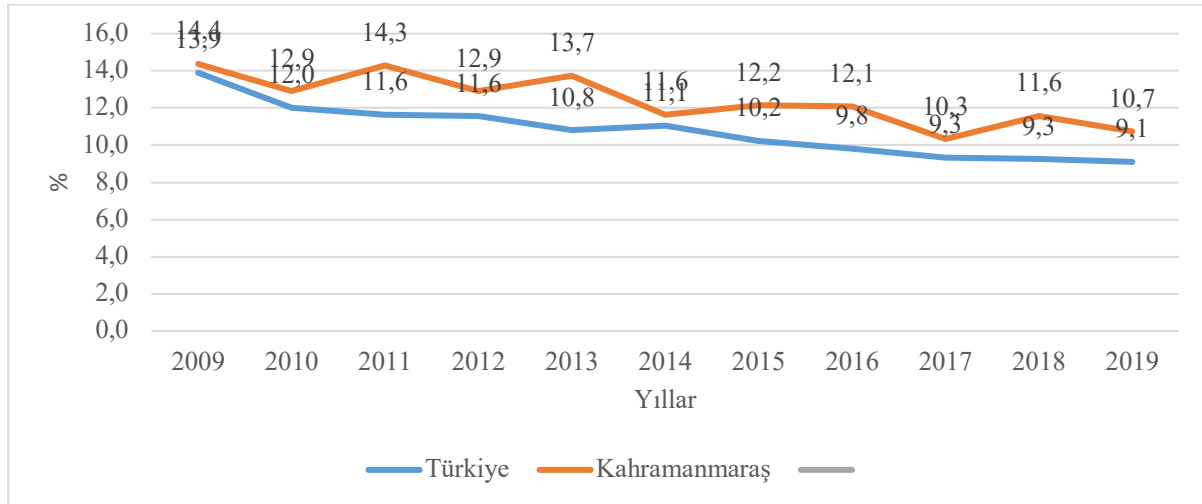

Şekil 2. Kahramanmaraş ve Türkiye’de kaba doğum hızı (%) (2009-2019)

Kaynak: www.tuik.gov.tr, 26.02.2021.

Kaba doğum hızı, TÜİK tarafından belli bir yıl içinde her 1 000 nüfus başına düşen doğum sayısı olarak tanımlanmaktadır. Şekil 2’de Kahramanmaraş ve Türkiye’deki kaba doğum hızları verileri incelendiğinde, Kahramanmaraş’ın kaba doğum hızının 2009-2019 yılları arasında daima Türkiye’nin üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. İlgili dönemde Türkiye’nin kaba doğum hızı ortalama %16.6 iken; Kahramanmaraş’ın ortalama %20.2 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 3. Kahramanmaraş ve Türkiye’de bebek ölüm hızı (%) (2009-2019)

Kaynak: www.tuik.gov.tr, 26.02.2021.

Bebek ölüm hızı, TÜİK tarafından belli bir yıl içinde her 1000 canlı doğum başına düşen bebek ölüm sayısı olarak tanımlanmaktadır (TÜİK, 2013, s. 3). Şekil 3 incelendiğinde Kahramanmaraş’ta bebek ölüm hızının 2009-2019 yılları arasında daima Türkiye ortalamasının üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. 2019 yılında Kahramanmaraş’ın bebek ölüm hızı bin nüfus başına 12.4 iken Türkiye değeri 10.8’dir.

Tablo 5’te Kahramanmaraş’ın 2005-2018 yılları arasında Türkiye GSYİH içerisindeki payı gösterilmektedir.

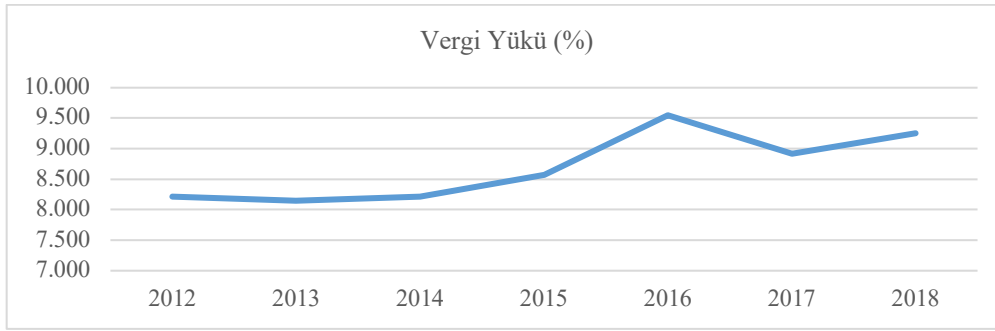
Tablo 5. Kahramanmaraş'ın Türkiye GSYİH'sı içerisindeki payı (2005-2018) (%)

2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
0.863547	0.771879	0.79879	0.82449	0.863396	0.889517	0.853322
2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
0.838914	0.839487	0.834597	0.837085	0.828053	0.824968	0.827563

Kaynak: www.tuik.gov.tr, 29.02.2021.

Tablo 5 incelendiğinde 2005 yılından 2018 yılına kadarki süreçte Kahramanmaraş'ın Türkiye Gayri Safi Yurtiçi Hasılatı'ndaki payı ortalama %0.83 dolaylarındadır. Bu yıllarda genel olarak GSYİH'den alınan pay sıralamasında ile 81 il arasından 24. sırada yer aldığı görülmektedir.

Kahramanmaraş'a ait vergi yükü ile ilgili bilgiler Şekil 4'te yer almaktadır.

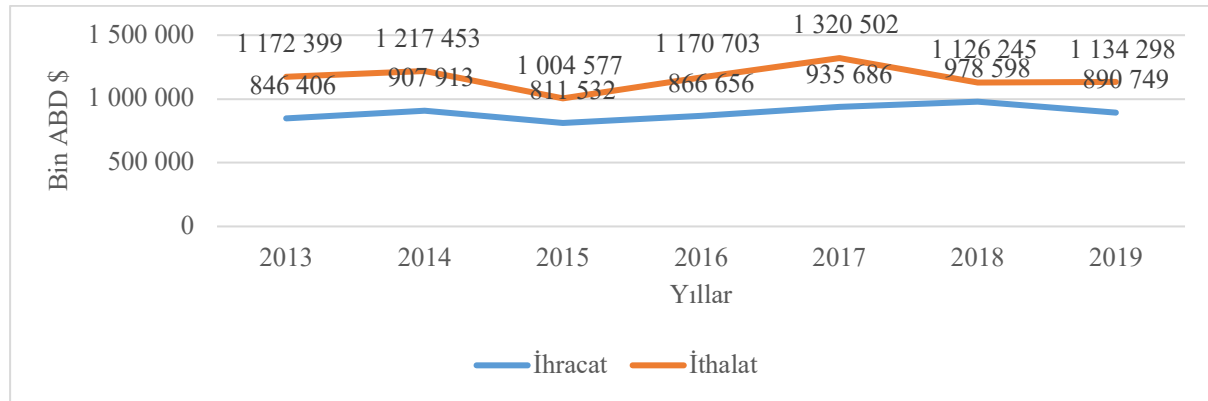

Şekil 4. Kahramanmaraş'ın yıllar itibariyle vergi yükü seyri (2012-2018)

Kaynak: www.tuik.gov.tr, 30.02.2021.

Şekil 4 değerlendirildiğinde, Kahramanmaraş'a ait vergi yükü göstergelerin dönem dönem dalgalı seyrettiği görülmektedir. 2012 yılından 2018 yılına dek geçen sürede genel olarak artan bir seyir izleyen vergi yükü göstergesi, 2016 yılında %9.56 seviyelerine ulaşmıştır. İzleyen yıllarda düşüş trendine giren gösterge, 2018 yılı itibariyle %9.25 seviyelerinde bulunmaktadır.

Dış ticaret, ülkelerin ekonomilerindeki gelişmelerin somut bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Kahramanmaraş'ın ihracat ve ithalatına ait dış ticaret verileri, sırasıyla Şekil 5'te verilmektedir.

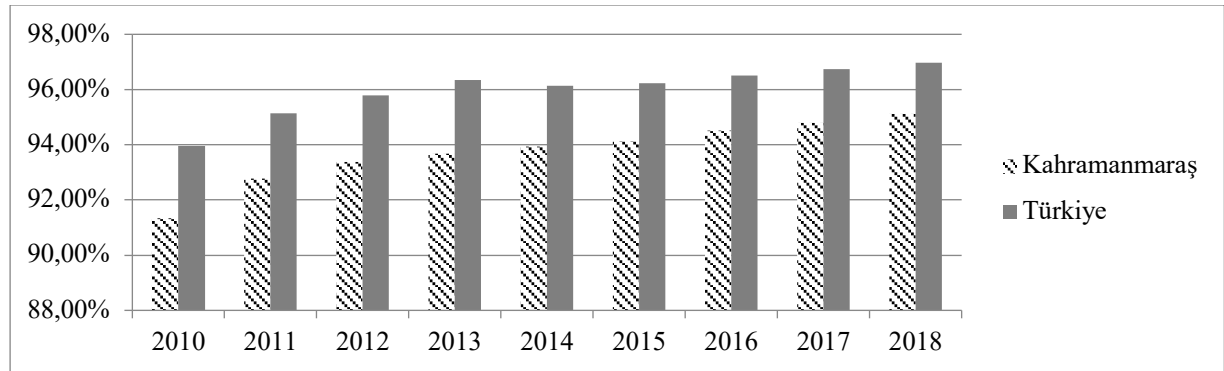

Şekil 5. Kahramanmaraş'ın dış ticareti (2013-2019) (bin Dolar)

Kaynak: www.tuik.gov.tr, 30.02.2021.

Şekil 5'e göre, 2013 ile 2019 yılları arası genel olarak Kahramanmaraş'ın ihracatı sürekli artmıştır. Yıllar itibarıyla Türkiye'nin ihracatının üzerinde bir ihracat artışı gerçekleştiren Kahramanmaraş'ın, 900 milyon dolar seviyelerine yakın bir ihracat yaptığı görülmektedir. Bu yönüyle Kahramanmaraş, Türkiye'nin toplam ihracatından yaklaşık %0.7 oranında pay almakta ve 81 il içerisinde ihracat sıralamasında 17. sırada bulunmaktadır. Kahramanmaraş'ın toplam ihracatının büyük bir kısmı tekstil ürünleri, metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç) ve kağıt ürünlerinden oluşmaktadır. Kahramanmaraş'ın ithalatının küresel gelişmelere bağlı olarak dalgalanma gösterse de, genel olarak artış eğiliminde olduğu görülmektedir. 2019 yılında Kahramanmaraş'ın ithalatı bir önceki yıla göre 9 milyon dolar artarak 1 milyar 134 milyon 298 bin dolar olmuştur. Kahramanmaraş'ın Türkiye'nin toplam ithalatı içerisindeki payı %0.5 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranla Kahramanmaraş, Türkiye'deki illerin ithalat sıralamasında 14. sırada yer almıştır.

Okuryazarlık oranı, sosyo-ekonomik gelişme açısından önemli göstergelerden birisidir. Şekil 6'da Türkiye'de ve Kahramanmaraş'taki okur-yazarlık oranı yıllar itibarıyla karşılaştırılmalı olarak belirtilmektedir.

Şekil 6. Okur-Yazarlık oranı (%) (2010-2018)

Kaynak: www.tuik.gov.tr, 01.02.2021.

Şekil 6'ya göre Türkiye'deki okuryazarlık oranı 2010 yılında yaklaşık %94 seviyesinde iken, 2018 yılında bu oran %96,97'ye yükselmiştir. Kahramanmaraş ilinde ise 2010 yılında %91.3 olan okuryazarlık oranı, 2018 yılında %95.12'ye yükselmiştir. Türkiye'de okuryazarlık sıralamasında Kahramanmaraş 2010 yılında 56. sırada yer alırken 2016 yılında bir basamak gerileyerek 57. sırada yer almıştır. Şekil 6'ya göre, Kahramanmaraş'ta okuryazarlık oranının yıllar itibarıyla artış eğiliminde olduğu görülmekle birlikte bu oranın Türkiye ortalamasının altında seyrettiği görülmektedir.

Kahramanmaraş'ta TÜİK verilerine göre 2018 yılı itibarıyla toplam 19 sağlık kurumu bulunmaktadır. Bu kurumların 10'u Sağlık Bakanlığı'na bağlı hastaneler, 8'i özel hastaneler ve 1'i üniversite hastanesidir. Kahramanmaraş sağlık hizmetleri bakımından bölgede ve Türkiye'deki konumunu daha iyi betimlemek ve sağlık hizmetlerinin kalitesinin ölçülmesi adına, uzman hekim sayıları önem arz etmektedir. Tablo 6'da söz konusu sayılar Kahramanmaraş ve Türkiye geneli için gösterilmektedir.

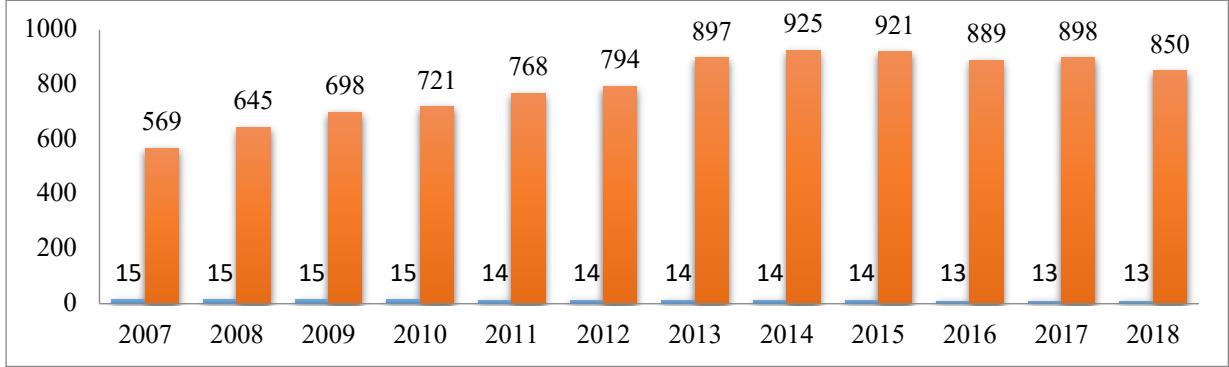
Tablo 6. Kahramanmaraş ve Türkiye’de uzman sağlık personeli sayıları (2003-2018)

<i>Türkiye</i>							
2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
47.108	48.687	49.477	52.868	54.439	56.973	60.655	63.563
2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
66.064	70.103	73.886	75.251	77.622	78.620	80.951	82.894
<i>Kahramanmaraş</i>							
2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
269	349	381	375	388	388	497	572
2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
577	617	637	668	662	691	818	764

Kaynak: www.tuik.gov.tr, 03.02.2021.

Tablo 6 incelendiğinde, 2003 yılından 2018 yılına dek, hem Türkiye’de hem de Kahramanmaraş’ta uzman hekim sayılarında artışlar görülmektedir. Öyle ki Türkiye’de uzman hekim sayısında 2003 yılından 2018 yılına kadar geçen sürede %75’lik bir artış olmuştur. Bu oran Kahramanmaraş’ta ise %184 olmuştur.

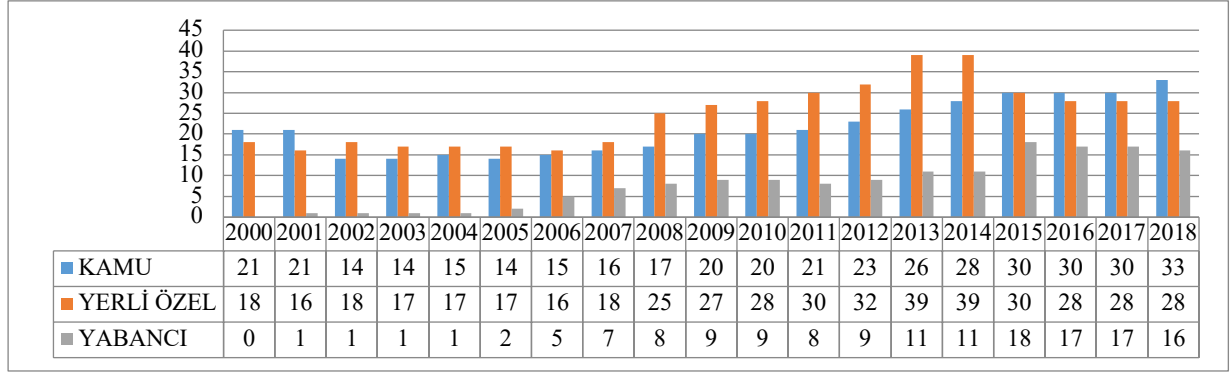
Kahramanmaraş ilinin sosyo-ekonomik gelişmişliğini ortaya koymak için değerlendirilmesi gereken bir diğer gösterge ise bankacılık göstergeleridir. Türkiye’de 2000’li yıllar öncesinde 81 olan banka sayısının yaşanan finansal kriz ile birlikte ciddi azalmalar gösterdiği ve bu sayının 2007-2018 döneminde 50-52 aralığında seyrettiği görülmektedir. Kahramanmaraş ilinin bankacılık ile ilgili olarak mevcut banka ve çalışan sayıları, banka şube sayıları, kredi ve mevduat göstergeleri, kredi/mevduat oranları sırasıyla: Şekil 7, Şekil 8, Tablo 7 ve Şekil 9’da gösterilmektedir.

Şekil 7. Kahramanmaraş’ta mevcut banka ve çalışan sayıları

Kaynak: www.tbb.org.tr, 05.02.2021.

Kahramanmaraş’ta bulunan mevcut banka sayılarını ve bu bankalarda çalışan kişi sayılarının yıllar itibarıyla seyri Şekil 7’de gösterilmektedir. Şekil 7 incelendiğinde 2007-2018 yılları aralığında banka sayısının 13-15 aralığında seyrettiği, çalışan sayılarının ise 2007 yılında 569 iken; 2014 yılında 925’e ulaşarak kendi rekorunu kırdığı ve bu sayının 2018 yılında 850 kişi olduğu görülmektedir.

Şekil 8. Kahramanmaraş banka şube sayıları

Kaynak: www.tbb.org.tr , 05.02.2021.

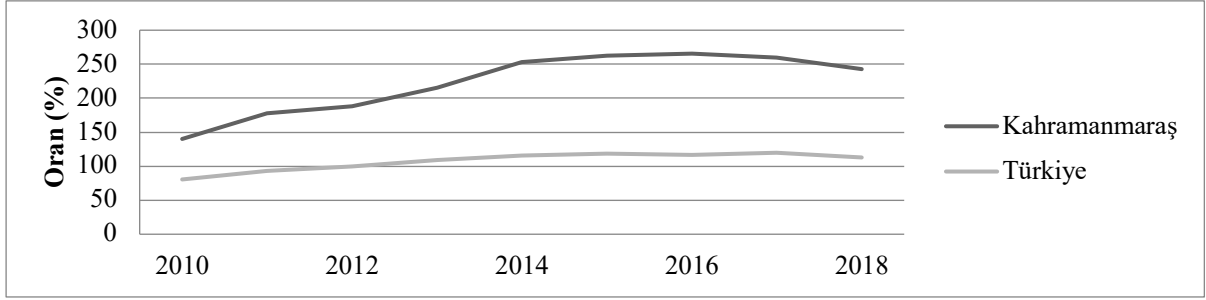
Şekil 8 incelendiğinde kamu sermayeli banka şube sayıları 2000 yılında 21 adet olduğu ve bu sayının 2012 yılına kadar aşamadığı görülmektedir. 2012 yılından sonraki yıllarda, kamu sermayeli banka şube sayısında düzenli artışlar görülmekte ve 2018 yılı itibarıyla 33 sayısına ulaşmaktadır. Özel sermayeli banka şube sayılarına bakıldığında, 2013 ve 2014 yıllarında 39 şube sayısı ile en fazla sayıya ulaştıkları ve bu yılların takip ettiği yıllarda şube sayılarında düşüşler yaşandığı, 2018 yılı itibarıyla 28 şube sayısı ile hizmet verdikleri görülmektedir. Yabancı sermayeli bankaların şube sayıları incelendiğinde ise Kahramanmaraş ilinde, 2000 yılında yabancı sermayeli bankanın olmadığı, seyreden yıllarda ise bu sayıda artışlar tespit edildiği ve 2018 yılı itibarıyla 16 sayısına ulaşıldığı görülmektedir.

Tablo 7. Türkiye ve Kahramanmaraş'ın kredi ve mevduat göstergeleri

Yıllar	Mevduat (Milyon TL)			Kredi (Milyon TL)		
	Türkiye (Milyon TL)	K. Maraş (Milyon TL)	K.Maraş/ Türkiye oranı (%)	Türkiye (Milyon TL)	K.Maraş (Milyon TL)	K.Maraş/ Türkiye oranı (%)
2010	559.496	1.799	0.32	450.526	2.520	0.56
2011	651.185	2.121	0.33	605.890	3.778	0.62
2012	724.206	2.476	0.34	720.885	4.650	0.64
2013	882.123	2.903	0.33	958.435	6.263	0.65
2014	994.086	3.113	0.32	1.152.056	7.881	0.68
2015	1.172.456	3.784	0.32	1.384.932	9.932	0.72
2016	1.387.900	4.460	0.32	1.622.377	11.844	0.73
2017	1.635.985	5.389	0.33	1.960.104	14.010	0.71
2018	1.967.458	6.871	0.35	2.217.150	16.661	0.75

Kaynak: www.tbb.org.tr , 08.02.2021.

Tablo 7'ye göre bankaların mevduat ve kredi açısından değerlendirildiğinde: 2010 yılında Türkiye'de toplam mevduatlar 559 milyon TL'ye ulaşmış, bu mevduatların 1,799 milyon TL'si Kahramanmaraş'ta gerçekleşmiştir. Diğer bir ifade ile toplam mevduatların %0.32'si Kahramanmaraş'ta gerçekleşmektedir. Yani toplam mevduatların %0.32'si Kahramanmaraş'ta bulunmaktadır. Bu oran 2018 yılında %0.35'e yükselmiştir. Kredi göstergeleri incelendiğinde 2010 yılında Türkiye'de kullanılan toplam kredi miktarının 450 milyon TL'ye ulaştığı ve bu kredilerin 2,520 milyon TL'sinin Kahramanmaraş'ta gerçekleştiği görülmektedir. 2010 yılında Türkiye'de kullanılan kredilerin %0.56'sı Kahramanmaraş'ta kullanılırken, bu oran 2018 yılında %0.75'e ulaşmıştır.

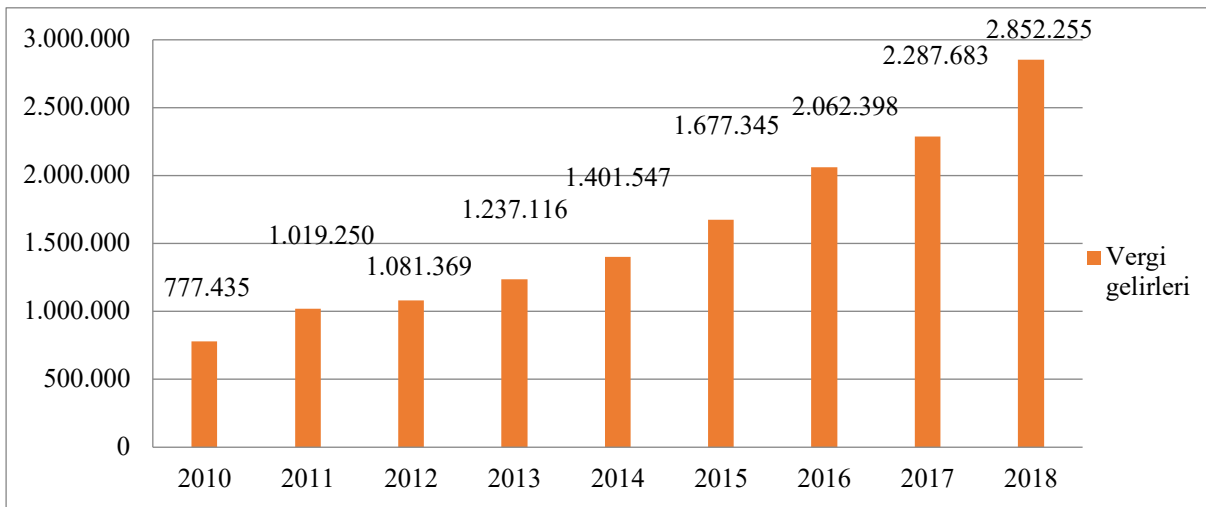
Şekil 9. Türkiye ve Kahramanmaraş kredi/ mevduat oranları

Kaynak: www.tbb.org.tr , 08.02.2021.

Şekil 9’da Türkiye Bankalar Birliği verilerine göre gerçekleşen kredi/mevduat oranları gösterilmektedir. 2010 yılında Kahramanmaraş ili kredi/mevduat oranı %140 seviyesinde iken, aynı yıl Türkiye’de %80 düzeyinde gerçekleşmiştir. Yıllar itibarıyla Kahramanmaraş ilinde kredi/mevduat oranının Türkiye ortalamasının üzerinde seyrettiği görülmektedir. 2018 yılında Kahramanmaraş’ta bu oran %242 seviyelerine çıkarırken, ülke genelinde %112 düzeyinde gerçekleşmektedir. Kahramanmaraş’ta kredi/mevduat oranlarının yüksek seyretmesi, yatırıma konu olacak kredilerin yüksek oranda kullanıldığını göstermektedir.

3.2. Vergi Göstergeleri Kapsamında Kahramanmaraş

Vergi, kamu hizmetlerini karşılamak amacıyla, kişiler ve kuruluşlardan kanun yoluyla toplanan paralardır. Vergiler dolaylı ve dolaysız vergi şeklinde ikili bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Gelir ve servet üzerinden alınan vergiler dolaysız vergi kapsamında yer alırken; katma değer vergisi (KDV) ve özel tüketim vergisi (ÖTV) gibi vergi türleri ise dolaylı vergiler arasında sayılmaktadır (Işık ve Kılınç, 2009, s. 148-149). Şekil 10’da Kahramanmaraş’ın vergi gelirleri gösterilmiştir. Buna göre Kahramanmaraş’ın vergi gelirleri son 9 yılda %267 oranında artmıştır. Ayrıca 2018 yılı itibarıyla Türkiye’nin toplam vergi gelirlerinin %0.31’ini oluşturmaktadır. Bu oran TR 63 Bölgesindeki %1.47 ile Hatay’ın çok altında olmakla birlikte, %0.15 ile Osmaniye’nin oldukça üstündedir. Türkiye’nin toplam vergi gelirlerinin önemli bir oranı İstanbul, Ankara ve İzmir’den toplanmakla birlikte Kahramanmaraş, vergi gelirleri sıralamasında 28. il konumundadır.

Şekil 10. Kahramanmaraş’ın vergi gelirleri (2010-2018) (bin TL)

Kaynak: www.gib.gov.tr, 12.02.2021.

Tablo 8’de Kahramanmaraş ilinin, beyanname sayısı, beyan edilen matrah ve tahakkuk eden gelir vergisi rakamları ve ilgili yüzdeler yer almaktadır.

Tablo 8. Yıllar itibarıyla beyan edilen gelir vergisi matrahı ve tahakkuk eden gelir vergisi tutarları (2000-2018)

Yıllar	Beyanname Sayısı	%	Beyan Edilen Matrah	%	Tahakkuk Eden Gelir Vergisi	%
2008	14.132	0.85	152.702.839,93	0.8	36.728.949.84	0.8
2009	13.860	0.83	150.126.370,05	0.8	33.598.267.50	0.7
2010	14.026	0.82	156.029.926,49	0.7	34.544.756.95	0.6
2011	14.809	0.81	164.843.425,56	0.64	36.522.587.91	0.54
2012	14.698	0.81	173.947.867,90	0.62	37.604.376,67	0.51
2013	15.126	0.81	196.752.304,85	0.62	43.955.858,80	0.52
2014	15.100	0.81	216.719.577,38	0.61	49.697.818,86	0.51
2015	22.209	0.67	278.304.795,33	0.47	62.413.178,21	0.40
2016	23.131	0.68	295.018.801,42	0.45	65.997.136,34	0.38
2017	24.130,00	0.69	341.877.991,87	0.44	78.153.402,78	0.37
2018	24.670,00	0.69	371.787.169,85	0.42	86.114.221,59	0.36

Kaynak: www.gib.gov.tr, 12.02.2021.

Tablo 8’e göre Kahramanmaraş ilinde büyük ölçüde küresel krizin etkisiyle 2009 yılında beyanname sayısında düşüş olmuş ve söz konusu sayı 13.860 olmuştur. İzleyen yıllarda genel olarak düzenli artışlar yaşanmış ve 2018 yılı itibarıyla 24.670 sayısına ulaşılmıştır. Bu sayılar, Türkiye’deki sayılar ile kıyaslandığında yüzde olarak 2000 yılında % 0.85 ve 2018 yılında ise %0.69 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 8’de beyan edilen matrah değerlendirildiğinde ise Kahramanmaraş’ta 2008 yılı verilerine göre 152.702.839,93; 2009’da ise düşüş göstererek 150.126.370,05 olarak gerçekleşmiştir. İzleyen yıllarda düzenli artışlar ile 2018 yılında beyan edilen matrah, 371.787.169,85 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye ile kıyaslandığında ise Kahramanmaraş’ta beyan edilen matrah yüzde olarak 2000 yılında %0.4 iken 2007 yılında %0.9’a yükselmiş ve 2018 yılı itibarıyla %0.42 seviyelerinde olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 8’de Kahramanmaraş ilinde tahakkuk eden gelir vergisi sütunu incelendiğinde küresel kriz ardından 2009 yılında düşerek 33.598.267,50 olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılına gelindiğinde ise tahakkuk eden gelir vergisinin 86.114.221,59 olduğu görülmektedir. Türkiye geneli ile kıyaslandığında ise Kahramanmaraş ilinde tahakkuk eden gelir vergisinin oranı 2008 yılında %0.8 iken 2009 yılında %0.7’ye düşmüştür. Bu oran yıllar itibarıyla düşerek 2018 yılına gelindiğinde %0.36 olarak gerçekleşmiştir.

Kahramanmaraş ilinin 2008 yılından 2019 yılına dek genel bütçe vergi gelirleri ile ilgili bilgiler Tablo 9’da verilmektedir.

Tablo 9. Yıllar itibarıyla genel bütçe vergi gelirleri (TL)

Yıllar	Brüt Tahakkuk	Brüt Tahsilat	Tahsilat Nispeti (%) ²	Tahsilat Artışı (%)	Kahramanmaraş'ın Toplam Tahsilat İçindeki Payı (%)	Tahakkuk Artışı (%)	Kahramanmaraş'ın Toplam Tahakkuk İçindeki Payı (%)
2008	560.785.282	474.735.585	84.66 (24)	24.09 (6)	0.25 (26)	25.48 (6)	0.26 (26)
2009	619.244.754	521.797.494	84.26 (14)	9.91 (32)	0.27 (26)	10.42 (39)	0.28 (26)
2010	777.435.052	669.394.903	86.10 (8)	28.29 (8)	0.28 (26)	25.55 (11)	0.28 (27)
2011	1.019.250.030	876.814.246	86.03 (9)	30.99 (14)	0.31 (26)	31.10 (13)	0.31 (25)
2012	1.081.369.546	935.815.580	86.54 (10)	6.73 (67)	0.30 (26)	6.09 (68)	0.29 (26)
2013	1.237.116.975	1.063.431.298	85.96 (12)	13.64 (42)	0.29 (26)	14.40 (42)	0.29 (27)
2014	1.401.547.381	1.182.224.309	84.35 (12)	11.17 (52)	0.29 (26)	13.29 (55)	0.30 (27)
2015	1.677.345.454	1.409.105.221	84.01 (11)	19.19 (15)	0.30 (26)	19.68 (22)	0.31 (27)
2016	2.062.398.487	1.672.527.348	81.10 (12)	18.69 (32)	0.32 (26)	22.96 (43)	0.32 (26)
2017	2.287.683.321	1.878.207.113	82.10 (12)	12.30(62)	0.30 (27)	10,92 (61)	0.30 (28)
2018	2.852.255.338	2.300.653.617	80.66 (13)	22.49 (26)	0.31 (26)	24.68 (22)	0.31 (28)
2019	3.252.468.387	2.719.396.361	83.61 (10)	18.20 (17)	0.33 (26)	14.03 (28)	0.32 (27)

Kaynak: www.gib.gov.tr, 12.02.2021.

Tablo 9 incelendiğinde, Kahramanmaraş ilinin tahsilat nispeti yüzdesinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle tahsilat/tahakkuk oranının Türkiye ortalamasının (%80) üzerinde olduğu belirtilmiştir. Öyle ki 2008 yılında bu oranda Kahramanmaraş 81 il içerisinde 24. sırada iken, 2019 yılı itibarıyla 10. sırada yer almaktadır. Diğer yandan, vergi gelirlerinin toplam tahsilat içerisindeki payında Kahramanmaraş 2008 yılında 26. sırada iken bu sıra, 2019 yılında da değişmemiştir. Bu oran açısından İstanbul 2019 yılı itibarıyla %43.89'luk oranla açık ara birinci iken, %11.31 ile Ankara ikinci, %10.90'lık oranla İzmir ise üçüncü sırada yer almaktadır. Vergi gelirlerinin toplam tahakkuk içindeki payında ise Kahramanmaraş'ın 2008 yılında 26. sırada olduğu, 2019 yılına gelindiğinde ise bir basamak gerileyerek 27. sırada yer aldığı görülmektedir.

Tablo 10. Kahramanmaraş'ta vergi dairesi başkanlıkları, vergi daireleri, gelir müdürlükleri ve daimi takdir komisyonları sayıları

Yıllar	Vergi Dairesi Başkanlıkları		Bağımsız Vergi Daireleri			Bağlı Vergi Daireleri (Mal Müdürlüğü)	Vergi Daireleri
	Grup Müdürlüğü	Müdürlük	İl	İlçe	Toplam	Toplam (İlçe ve Merkez)	Genel Toplam
2008	2	6	2	3	5	6	11
2009	2	6	2	3	5	6	11
2010	2	6	2	3	5	6	11
2011	2	6	2	3	5	6	11
2012	2	6	2	3	5	6	11
2013	2	7	2	3	5	6	11
2014	3	7	2	3	5	6	11
2015	3	7	2	3	5	6	11
2016	3	9	2	3	5	6	11
2017	3	9	2	3	5	6	11
2018	4	12	2	3	5	6	11

Kaynak: www.gib.gov.tr, 12.02.2021.

Bilişim sektöründe yaşanan gelişmeler ile birlikte, vergi konusunda birçok yenilik meydana gelmiştir. Genel olarak, e-fatura, e-defter, e-arşiv ve benzeri uygulamalar neticesinde,

²Parantez içindeki rakamlar, Kahramanmaraş'ın söz konusu sütündeki Türkiye'deki 81 il bazındaki başarı sırasını göstermektedir. Rakamlar brüt olup, mahalli idare ve fon payları ayrılmamış tutarlardır (Red ve iadeler dahil).

hem mükelleflere kolaylık sağlanmakta hem de şeffaflık korunmaktadır. Türkiye’de Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından 2018 yılında yayımlanan raporda, hizmetlerde verimlilik sağlanarak, maliyetlerin minimize edilmesi için bazı hedefler ortaya konmaktadır. Bunlar;

- ✓ E-fatura, e-defter ve e-arşiv uygulamasının yaygınlaştırılması,
- ✓ E-bilet uygulamasının yaygınlaştırılması,
- ✓ E-irsaliye uygulamasının yaygınlaştırılması,
- ✓ İnternet sayfasına erişim oranının artırılması,
- ✓ E-posta bildirim abone sayısının artırılması,
- ✓ E-tebligat ile bildirimlerin artırılmasıdır.

Söz konusu maddelerin yüksek düzeyde gerçekleşmesi, önemli maliyet avantajlarını beraberinde getirmektedir. Türkiye’de ve özelde Kahramanmaraş ilinde, halkın mali işlemlerde yeni gelişmelerden haberdar olması adına ulusal kanallarda kamu spotlarının yer alması ve yerelde ise vergi dairesi başkanlıkları başta olmak üzere ilgili kurum ve kuruluşların halkı bilinçlendiren konferanslar düzenlemesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda, Kahramanmaraş il merkezi ve ilçelerde bu yönde çalışmaların artırılması önem arz etmektedir. Yeni gelişmelerin halka duyurulması adına özellikle kırsalda vergi dairelerinin sayısının artırılması olumlu gelişmelere yol açacaktır. 2008 yılı itibarıyla, Türkiye’de vergi dairesi başkanlığı bünyesinde 109 grup müdürlüğü ve 257 müdürlük bulunmaktadır. Ayrıca bağımsız vergi daireleri kapsamında ise ilçelerde toplam 448 vergi dairesi bulunmaktadır. Bu sayılar, 2018 yılına gelindiğinde 173 grup müdürlüğü, 404 müdürlük ve ilçelerde 186 vergi dairesi sayısına ulaşmıştır. 2008 yılından 2018 yılına dek vergi dairesi başkanlıkları kapsamında yer alan grup müdürlükleri ve müdürlüklerin sayısında epey artış olmasına karşın, ilçelerde yer alan vergi dairelerinin sayısında azalma meydana gelmiştir. Kahramanmaraş özelinde ise 2008 yılında ilgili sayılar sırasıyla; 2,6 ve 3’tür. 2018 yılına gelindiğinde ise bu sayılar sırasıyla; 4, 12 ve 3 olarak gerçekleşmiştir. 2008’den 2018 yılına dek Kahramanmaraş’ta, grup müdürlükleri ve müdürlüklerde %100’lük artışlar meydana gelirken; ilçelerde yer alan vergi dairesi sayısında değişiklik olmamıştır. Türkiye’de ilçelerde bulunan vergi dairesi sayılarındaki azalmanın temel nedeni, kırsaldan şehir merkezlerine göçtür. Türkiye’ye kıyasla Kahramanmaraş’ta kırsaldan şehir merkezine göç daha sınırlı olduğu için ilçe vergi dairesi sayısında düşüş gözlemlenmemiştir.

Tablo 11’de yıllar itibarıyla Kahramanmaraş iline ait faal mükellef sayıları verilmektedir.

Tablo 11. Kahramanmaraş ili yıllar itibarıyla faal mükellef sayıları (2009-2018)

Yıllar	Faal Mükellef Sayıları	Yıllar	Faal Mükellef Sayıları
2009	37.513	2014	42.351
2010	37.618	2015	43.272
2011	38.036	2016	44.586
2012	40.075	2017	46.470
2013	41.807	2018	47.816

Kaynak: www.gib.gov.tr, 14.02.2021.

Tablo 11 incelendiğinde 2009 yılından günümüze kadar Kahramanmaraş ilinde faal mükellef sayılarının arttığı görülmektedir. 2009 yılı itibarıyla 37.513 olan bu sayı, 2018 yılında 47.816’ya ulaşmıştır.

Tablo 12’de Kahramanmaraş’a ait seçilmiş vergi türlerine ait tahsilat/tahakkuk oranının seyri, 2018 yılı ocak ayı ile 2020 yılı aralık ayını kapsayan dönem itibarıyla gösterilmektedir.

Tablo 12. Kahramanmaraş ili yıllar itibarıyla seçilmiş vergi türlerinin tahsilat/tahakkuk oranı (2018-2020)

Dönem	Gelir Vergisi	Kurumlar Vergisi	Özel Tüketim Vergisi	Özel İletişim Vergisi	Motorlu Taşıtlar Vergisi
2018-01	32.5	5.3	47.6	100.0	25.0
2018-02	43.3	37.9	57.7	100.0	29.2
2018-03	48.1	43.2	688.9	100.0	32.3
2018-04	56.6	42.2	74.2	100.0	34.9
2018-05	61.6	52.2	78.2	100.0	36.7
2018-06	65.7	54.7	79.8	100.0	38.6
2018-07	71.3	52.0	81.7	100.0	62.2
2018-08	72.3	47.4	82.4	100.0	67.0
2018-09	75.0	53.6	82.9	100.0	70.9
2018-10	77.2	58.1	83.5	100.0	73.9
2018-11	78.9	64.9	85.2	100.0	76.3
2018-12	80.7	67.2	86.1	100.0	78.6
2019-01	30.1	7.3	12.1	100.0	23.2
2019-02	41.2	38.6	25.7	100.0	27.6
2019-03	45.8	46.1	41.9	100.0	30.6
2019-04	51.9	44.9	43.6	100.0	32.5
2019-05	58.9	63.0	47.4	98.4	35.3
2019-06	63.7	64.7	52.1	100.0	37.7
2019-07	69.1	68.5	54.0	100.0	60.3
2019-08	71.0	72.7	57.5	100.0	65.3
2019-09	73.6	75.7	64.0	100.0	69.2
2019-10	76.5	77.2	69.9	100.0	72.6
2019-11	78.7	80.7	74.9	100.0	75.7
2019-12	81.4	82.3	81.4	99.3	79.0
2020-01	32.3	3.2	32.8	100.0	25.0
2020-02	41.1	49.8	52.5	100.0	29.5
2020-03	46.4	53.4	66.0	100.0	32.2
2020-04	49.0	53.0	70.1	100.0	33.4
2020-05	53.6	58.4	76.9	100.0	35.1
2020-06	57.0	65.0	83.2	100.0	38.3
2020-07	61.6	66.4	88.2	100.0	58.3
2020-08	65.0	70.0	89.4	100.0	65.6
2020-09	68.0	71.6	92.2	100.0	69.0
2020-10	71.5	74.3	93.6	99.4	71.6
2020-11	74.1	76.5	93.7	100.0	73.4
2020-12	77.5	79.2	94.8	100.0	76.3

Tablo 12 verileri incelendiğinde, Kahramanmaraş'ın 2018 yılı ocak ayından 2020 yılı aralık ayını kapsayan dönemde gelir vergisi açısından tahsilat/tahakkuk oranının yıl başlarında düşük, yıl sonlarına doğru ise artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Öyle ki bu oran 2018 yılı ocak ayında 32.5 iken, 2018 yılı ocak ayı itibarıyla 80.7 seviyelerinde seyretmektedir. Benzer durum, 2019 ve 2020 yılları içinde geçerlidir. İlgili yıllarda gelir vergisinin benzer seviyelerde seyrettiği tespit edilmektedir. Benzer durum kurumlar vergisinde de görülmektedir. Söz konusu

dönemde özel tüketim vergisi açısından tahsilat/tahakkuk oranları incelendiğinde ise tahsilat/tahakkuk oranının hem gelir vergisinin hem de kurumlar vergisinin tahsilat/tahakkuk oranından yüksek olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Özel iletişim vergilerinde ilgili oranın 100 seviyelerinde olduğu, motorlu taşıt vergilerinde ise ocak ayından aralık ayına dek artış trendinin olduğu görülmektedir. Öyle ki 2018-2020 döneminde ocak aylarında bu oranın yaklaşık 24 olduğu, aralık ayı ortalamasının ise 78 olduğu elde edilmektedir.

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Mali Hizmetler Daire Başkanlığı tarafından hazırlanan Stratejik Plan, 2020-2024'te yapılan mali kaynak analizi, mali kaynaklara ilişkin süreçleri ve hedefleri ortaya koymaktadır. Mali durum ve faaliyet sonuçları, bütçe ve kesin hesap ilgili mevzuatta belirlenmiş takvimlerine bağlı kalınarak hazırlanmaktadır. 2020-2024 yılları için öngörülen bütçe gelirleri ve finansman ihtiyacı Tablo 13'te belirtilmiştir (Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, 2019: s. 22).

Tablo 13. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi öngörülen bütçe gelirleri ve finansman ihtiyacı (2020-2024)

Genel Bütçe	Planın 1. yılı	Planın 2. yılı	Planın 3. yılı	Planın 4. yılı	Planın 5. yılı	Toplam
Vergi Gelirleri	6.266.000,00	7.080.580,00	8.001.055,40	9.041.142,60	10.216.547,64	40.605.375,64
Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri	34.020.000,00	38.442.600,00	43.440.138,00	49.087.355,94	55.468.712,21	220.458.806,15
Alınan Bağış ve Yard. İle Özel Gel.	5.000.000,00	5.650.000,00	6.384.500,00	7.214.485,00	8.152.368,05	32.401.353,05
Diğer Gelirler	629.777.000,00	711.648.010,00	804.162.251,30	908.703.343,97	1.026.834.778,68	4.081.125.383,95
Sermaye Gelirleri	35.000.000,00	39.550.000,00	44.691.500,00	50.501.395,00	57.066.576,35	228.809.471,35
Ret ve İadeler	-63.000,00	-71.406.300,00	-80.444,70	-90.902,51	-102.719,84	-408.257,05
Finansman	90.000.000,00	70.406.300,00	53.657.980,00	31.815.858,00	4.297.728,90	250.177.866,90
Toplam	800.000.000,00	872.706.300,00	960.256.980,00	1.056.272.728,00	1.161.933.992,00	4.851.170.000,00

Kaynak: Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, 2019.

Tablo 13'e göre Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi tarafından ortaya konan 5 yıllık rapor incelendiğinde, vergi gelirlerinin planın ilk yılında 6.266.000 TL olması ve bu miktarın artarak 2024 yıl sonu itibarıyla 10.216.547,64 TL olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Diğer bir deyişle 5 yıllık plan sonunda, vergi gelirlerinin yaklaşık %63 oranında artırılması gibi bir durum söz konusu olacaktır. Benzer şekilde teşebbüs ve mülkiyet gelirlerinin de plan başlangıcında 34.020.000 TL'den, 2024 yılı sonu itibarıyla 55.468.712,21 TL'ye yükselmesi planlanmaktadır. Dolayısıyla bu plana göre de, 5 yılda teşebbüs ve mülkiyet gelirlerinde de yaklaşık %63 oranında artış beklenmektedir. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, stratejik planında yer alan mali kaynak analizinin diğer kalemleri de göz önüne alındığında birinci yıl olan 2020 yıl sonu itibarıyla tüm kalemler toplamının (vergi gelirleri, teşebbüs ve mülkiyet gelirleri, alınan bağış vs.) 800.000.000,00 TL'den 2024 yılı sonunda 1.161.933.992,00 TL'ye çıkması planlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle 5 yıl sonunda, söz konusu gelirlerde yaklaşık %45'lik bir artış beklenmektedir.

Türkiye'de 2017 yılında yapılan SEGE anketi sonuçları incelendiğinde, 8 ana gösterge kapsamında 52 farklı değişken baz alınarak sosyo-ekonomik gelişmişlik ölçülmüştür. Araştırma sonucunda, sosyo-ekonomik gelişmişlik derecesi Türkiye genelinde 6 farklı kademeye ayrılarak raporlanmıştır. Kahramanmaraş ili, söz konusu bu araştırmada, Türkiye genelinde sosyo-ekonomik gelişmişlik kademesinde 5. kademede yer almaktadır. SEGE araştırmasına göre, Türkiye'de sosyo-ekonomik gelişme sıralamasında 52. sırada yer alan Kahramanmaraş'ın SEGE-2017 endeks değeri ise -0,416 olarak ölçülmüştür (SEGE, 2017, s.

56). Kahramanmaraş, TR63 bölgesi illeri içerisinde yer alan ve Türk devlet yardımları sisteminde 5. bölgede bulunmaktadır. Bu durum yapılacak yatırımlar, teşvikler, vergi indirimleri gibi konularda ilk 4 bölgeden avantajlı konumda olan Kahramanmaraş'ın sosyo-ekonomik gelişmesi için önemli fırsatları beraberinde getirmektedir. Söz konusu teşviklerden bazıları; KDV istisnası, vergi indirimi, sigorta primi işveren hissesi desteği, yatırım yeri tahsisi, faiz desteğidir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kahramanmaraş ili özelinde sosyo-ekonomik değişkenlere bağlı kalınarak ve özelde vergi göstergeleri boyutu da ele alınarak yapılan çalışmada, dünyada ve Türkiye'de genel kabul gören sosyo-ekonomik göstergeler kullanılarak betimsel bir analiz gerçekleştirilmiştir. Dünyada genel olarak 1970'li yıllardan itibaren hem ülke hem bölge hem de iller ölçeğinde gerçekleşen ekonomik büyümenin, sosyo-ekonomik kalkınmayı sağlayamadığı tecrübe edilmiştir. Böylece, sosyo-ekonomik gelişme kriterlerinin genişletilmesi amacı ile dünyada ve Türkiye'de araştırmalara hız verilmiştir. Dünyada ilk olarak Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından hazırlanan İnsani Gelişmişlik Endeksi (HDI) hesaplanarak önemli bir adım atılmıştır. Sonrasında her ülke iç dinamiklerinin farklılığı anlaşılacak, ülke ve bölge bazında farklı göstergelerin eklenmesi yoluyla ölçüm teknikleri güncellenmiştir. Bu anlamda ikinci adım olarak ekonomik büyüme, eğitim, kültür, erişilebilirlik, sağlık, ticari kapasite, iletişim gibi geniş kapsamlı birçok değişkenin kullanıldığı sosyo-ekonomik gelişmişlik endekslerinin oluşturulduğu Temel Bileşenler Analizi (TBA) daha sık tercih edilmeye başlanmıştır. Türkiye'de ise TBA ile belirlenen çok sayıda değişkenin ele alınmasıyla oluşturulan çok boyutlu Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE) tarafından il ve bölgeler bazında kapsamlı sosyo-ekonomik analizler gerçekleştirilmektedir. Söz konusu araştırmada 8 temel göstergeden oluşan 52 değişken kullanılarak analizler yapılmaktadır. Bu çalışmada, dünyada ve Türkiye'de genel kabul gören seçilmiş sosyo-ekonomik göstergeler ve vergi göstergeleri ele alınarak Kahramanmaraş ilinin bölge ve Türkiye'deki konumu hakkında betimsel bir analiz gerçekleştirilmiştir. Söz konusu analizde, sosyal, ekonomik ve kültürel temel göstergelerden oluşan veri seti geniş biçimde ele alınmıştır.

Dünyada ve Türkiye'de sosyo-ekonomik gelişmişlik ölçümlerinde genel kabul gören verilerden yararlanılan çalışmada, Kahramanmaraş'ın, Türkiye'de ve bölgede gelişmekte olan il olarak tanımlanabileceği tespit edilmiştir. SEGE-2017 raporuna göre, son yıllarda sosyo-ekonomik göstergelerde bazı gelişmeler olmasına rağmen, Kahramanmaraş'ın potansiyelinin çok daha fazla olduğu düşünülmektedir. GSYİH'nin sektörel dağılımında, yıllar itibarıyla tarım sektörünün payının azalması, sanayi ve hizmet sektörünün payının artması bir gelişmişlik sembolü olarak düşünülmektedir. Bu açıdan Kahramanmaraş'ta sektörel geçişler olmasına karşın bu durumun istenilen seviyelerde olmadığı tespit edilmiştir. Kahramanmaraş ilinin toplam nüfusunun giderek arttığı ve toplam nüfusun yaklaşık %46'sının 25 yaş altında olduğu elde edilmiştir. Diğer yandan ortanca yaş istatistikleri de Türkiye'ye kıyasla Kahramanmaraş'ın 4 yaş daha genç bir nüfusa sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Kahramanmaraş'ın genç ve dinamik nüfusunun okuryazarlık oranı incelendiğinde 2018 yılı itibarıyla Türkiye ortalamasının altında ve %95 seviyelerinde gerçekleştiği görülmektedir. 2018 yılı okullaşma oranı verileri incelendiğinde ise yine Kahramanmaraş'ın Türkiye ortalamasının altında kaldığı anlaşılmaktadır. Tarım sektörünün payının yüksekliği, mevcut genç nüfusun Türkiye geneline kıyasla daha az nitelikli olması gibi göstergelerin varlığı, Kahramanmaraş ilinin potansiyelini tam olarak yansıtamadığını göstermektedir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik göstergelerinden bir diğeri olan sağlık hizmetleri verileri incelendiğinde ise Kahramanmaraş ili doğuştan beklenen yaşam süresinde, kaba doğum hızı oranında, bebek ölüm hızı verilerinde Türkiye ortalamasının üzerinde değerlere sahiptir. Kaba ölüm hızı göstergeleri bakımından ise Türkiye ortalamasının

altında kalan Kahramanmaraş, söz konusu sağlık göstergeleri bakımından az gelişmiş bir il konumunda bulunmaktadır.

Sosyo-ekonomik gelişmişlik derecesinin artmasında ve kayıt dışılığın önlenip vergi gelirlerinin artmasında en önemli faktörlerden bir diğeri de finans sektöründeki gelişmelerdir. Kahramanmaraş ilinde mevduatların krediye dönüşme oranı 2018 yılında %242 seviyelerinde iken, ülke genelinde %112 oranında gerçekleşmektedir. Kahramanmaraş'ta kredi/mevduat oranlarının yüksek seyretmesi, yatırıma konu olacak kredilerin yüksek oranda kullanıldığını göstermektedir. Bu durum hem istihdamı artırma imkanını ortaya çıkarmakta hem de kayıt dışı çalışma koşullarının en aza indirilmesini daha kolay hale getirmektedir. Böylece Kahramanmaraş'ın vergi gelirlerinde artışlar yaşanacağı düşünülmektedir. 2010 yılında Kahramanmaraş ilinin vergi gelirleri yaklaşık 778 milyon TL iken, 2018 yılına gelindiğinde ise 2,853 milyar TL olduğu görülmektedir. Diğer taraftan yıllar itibarıyla faal mükellef sayılarında da artışların yaşandığı ilde, 2018 yılında 47.816 faal mükellef bulunmaktadır. Kahramanmaraş nüfus büyüklüğü açısından 18. sırada yer almasına rağmen, GSYİH sıralamasında 24. sırada, kişi başına milli gelir sıralamasında ise 58. sıradadır. Bu göstergeler Kahramanmaraş'ın mevcut potansiyelinin çok altında bir ekonomik yapıya işaret etmektedir. Ayrıca bu durum Kahramanmaraş ilinde yaşayan bireyler arasında adaletli bir gelir dağılımının olmadığına dair ön bulgu niteliği göstermektedir. Bu adaleti sağlamanın önemli yollarından birisi olan vergi sisteminin iyileştirilmesinin planlanması gerektiği düşünülmektedir. 2018 yılı itibarıyla Türkiye'nin toplam vergi gelirlerinin %0.31'ini oluşturan Kahramanmaraş, TR63 Bölgesindeki Hatay ilinin %1.47'lik vergi geliri payından oldukça geride kalmıştır. Bu yönüyle Kahramanmaraş, Türkiye'de 28. il konumundadır. Kahramanmaraş'ın vergi yükü oranları incelendiğinde 2012 yılından 2018 yılına dek artan bir seyrin olduğu görülmektedir. Öyle ki bu oran 2012 yılında %8.21 iken 2018 yılında %9.25 seviyelerine yükselmiştir. Türkiye ortalamasının üzerinde işsizlik oranlarına sahip olan Kahramanmaraş'ta işsizlik oranlarının düşürülmesi, kayıt dışılığın önlenmesi, il merkezi ve kırsalda yaşayan kesimin refah seviyesinin artırılması için kaynak etkinliğini artıracak ve sosyal adaleti sağlayacak vergi bilincinin ve vergi gelirlerinin artırılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir. Vergisel sistem uygulamalarının ekonomik büyüme ve kalkınma için dolayısıyla da sosyo-ekonomik gelişmişlik için önemli bir araç olması sebebiyle günümüz dünyasında vergi bilincinin oluşturularak vergi tahsilatlarının artırılması gerekmektedir. Zımni olarak vergi gelirlerini artırmak için sosyal ve ekonomik yönden gelişmeyi teşvik edecek politikaların uygulanması gerekmektedir. Artırılan vergi tahsilatları ile birlikte sosyal adaleti sağlayacak vergi sistemlerinin uygulamaya geçmesi önemli görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağır, H. ve Özbek, S. (2021). Uluslararası Turizm Gelirleri-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Nedensellik Analizi. *Tourism Economics, Management and Policy Research (TEMAPOR)*, 1(2), 96-103.
- Akşahin, S. (2008). *Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası, Yapısal Araçların Koordinasyonu ve Türkiye'nin Uyumunu*. AB Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Alpaykut, S. (2017). Türkiye'de İllerin Yaşam Memnuniyetinin Temel Bileşenler Analizi ve TOPSIS Yöntemiyle Ölçümü Üzerine Bir İnceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(4), 367-395.
- Altıparmak, A. ve Özdemir, A. İ. (2005). Sosyo-Ekonomik Göstergeler Açısından İllerin Gelişmişlik Düzeylerinin Karşılaştırmalı Analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24, 97-110.

- Arı, E. ve Hüyüktepe, B. (2019). Sosyo-Ekonomik Göstergeler İçin Çok Değişkenli Veri Analizi: Türkiye İçin Ampirik Bir Uygulama. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 7-20.
- Arslan, R. (2020). Vergi ve Sosyoekonomik Göstergeler Çerçevesinde Türkiye. Ersan Öz, S. Şehnaz Altunakar Mercan ve Selçuk Buyrukoğlu (Ed.), *Sosyo-Ekonomik Göstergeler Çerçevesinde Bartın İli Vergi Profil* (ss. 233-266). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Biniş, M. (2020). Vergi ve Sosyoekonomik Göstergeler Çerçevesinde Türkiye. Ersan Öz, S. Şehnaz Altunakar Mercan ve Selçuk Buyrukoğlu (Ed.), *Çeşitli Sosyo-Ekonomik Göstergeler Açısından Balıkesir İlinin Görünümü* (ss. 199-232). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Cural, M. ve Çevik, N. K. (2015). Ekonomik Kalkınmanın Vergi Üzerindeki Etkisi: 1924-2013 Dönemi Türkiye Örneği. *Amme İdaresi Dergisi*, 48(3), 127-158.
- Dinçer, B. ve Özaslan, M. (2004). *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*. DPT Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Dinçer, B., Özaslan, M. ve Kvasoğlu, T. (2003). *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*. DPT Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Dinler, Z. (2008). *Bölgesel İktisat*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- DPT (2000). *VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı. Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara.
- Erdoğan, N. ve Sağbaş, İ. (2016). Vergi ve Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik İlişkisi: Afyonkarahisar Örneği. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 61-78.
- Erol, E. (2011). İnsani Gelişme Yaklaşımı Doğrultusunda Beşerî Kalkınmanın Boyutları: Gelişmekte Olan Ülkeler. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 3(2), 99-108.
- Geler, D. (2005). *Sosyo-Ekonomik Değişkenliklerine Göre İllerin Kümelenmesi*. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Gündüz, A. (2006). *Bölgesel Kalkınma Politikası*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Işık, N. ve Kılınç, E. C. (2009). OECD Ülkelerinde Vergi Yükü ve Vergi Türleri: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 11(17), 147-173.
- Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi (2019). *Stratejik Plan 2020-2024, Kahramanmaraş*. http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/ni5Lc+Kahramanmaras_Buyuksehir_Belediyesi_2020-2024_Donemi_Stratejik_Planı.pdf. (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2020).
- Kılıç, İ., Saraçlı, S. ve Kolukısaoğlu, S. (2011). Sosyo- Ekonomik Göstergeler Bakımından İllerin Bölgesel Bazda Benzerliklerinin Çok Değişkenli Analizler ile İncelenmesi. *İstatistikçiler Dergisi*, 4, 57-68.
- Koç, S. (2001). *İllerin Sosyo-Ekonomik Özelliklere Göre Sınıflandırılması*, Çukurova Üniversitesi 5. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Kulaksız, Y. (2008). *Türkiye’de Bölgesel Gelişmişlik Farkları, İstihdam ve Kurum Hizmetlerinin Çeşitlendirilmesi*. ÇSGB Uzmanlık Tezi, Ankara.

- Naimoğlu, M. (2021). Fourier Yaklaşımıyla Yenilenebilir Enerji Tüketimi ve Enerji Kayıplarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Almanya Örneği. *Journal of Economics and Research*, 2(1), 59-68.
- Naimoğlu, M. ve Akal, M. (2021). Yükselen Ekonomilerde Enerji Etkinliğini Talep Yanlı Etkileyen Faktörler. *Sosyoekonomi*, 29(49), 455-481.
- Özaslan, M., Dinçer, B. ve Özgür, H. (2006). *Regional Disparities and Territorial Indicators in Turkey: Socio-Economic Development Index (SEDI)*. European Regional Science Association Conference, Volos.
- Rodriguez P. A. (2004). *The European Union-Economy, Society and Polity (2. Edition)*. New York: London School of Economics, Oxford University Press.
- Sakarya, A. ve İbişoğlu, Ç. (2015). Türkiye’de İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksinin Cođrafî Ağırlıklı Regresyon Modeli ile Analizi. *Marmara Cođrafya Dergisi*, 32, 211-238.
- Sarı, Ç. (2011). Doç. Dr. Fikret Başkaya ve Az gelişmişlik. *İlim Dünyası Dergisi*, 2, 23-28.
- SEGE (2011). *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*. Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.
- SEGE (2017). *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*. Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Şen, H. ve Sağbaş, İ. (2016). *Vergi Teorisi ve Politikası (2. Baskı)*. Ankara: Kalkan Matbaacılık.
- T. C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Gelir İdaresi Başkanlığı, www.gib.gov.tr, (Erişim Tarihi: 12.02.2021).
- Temiz, M. (2011). *Düzey 2 Sınıflandırmasında Bölgesel Gelişmişlik Farklılıkları: TRB1 Örneği*. Uluslararası Bölgesel Kalkınma Sempozyumu, Malatya.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (2007). *Ekonomik Cođrafya: Küreselleşme ve Kalkınma*, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Türkiye Bankalar Birliği, (2021). www.tbb.org.tr, (Erişim Tarihi: 08.02.2021).
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2021). www.tuik.gov.tr, (Erişim Tarihi: 03.02.2021).
- Türkmen, S. (2019). Kahramanmaraş Ekonomisi, Makroekonomik Göstergeler ve Sektörel Analizler. İbrahim Örnek (Ed.), *Kahramanmaraş’ın Genel Ekonomik Göstergeleri* (ss. 59-84). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Türkmen, S. ve Özbek, S. (2021). İhracat Büyümenin İtici Gücü Mü? Gelişmekte Olan Ülkelerden Kanıtlar. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18(2), 1470-1484.
- Uğur, B. (2019). Kahramanmaraş Ekonomisi, Makroekonomik Göstergeler ve Sektörel Analizler. İbrahim Örnek (Ed.), *Kahramanmaraş’ın Genel Ekonomik Göstergeleri* (ss. 1-34). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- UNDP (2001). *İnsani Gelişme Endeksi (İGE) Raporu*. Ankara: UNDP.
- Ülgener, S. (1991). *Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme (7. Basım)*. İstanbul: Der Yayınları.

- Üstünişik, N. Z. (2007). *Türkiye'deki İller ve Bölgeler Bazında Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması: Gri İlişkisel Analiz Yöntemi ve Uygulaması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Yavuz A. ve Çiçek, S. (2009). Isparta İlinin Vergi Gelirleri Analizi Yoluyla Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerine Bir İnceleme. *Maliye Dergisi*, 157, 166-182.
- Yılcı, V. (2010). Bulanık Kümeleme Analizi ile Türkiye'deki İllerin Sosyoekonomik Açından Sınıflandırılması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(3), 453-470.
- Yıldız, E. B., Sivri, U. ve Berber, M. (2010). *Türkiye'de İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması*. Uluslararası Bölgesel Kalkınma Sempozyumu, Yozgat.
- Yıldız, E. B., Sivri, U. ve Berber, M. (2012). Türkiye'de İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2010). *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 39, 147-167.